

TARİHİ ÇEVRELERDE YENİDEN DEĞERLENDİRME KAVRAMI

Dr. F. Pınar ARABACIOĞLU*, Prof. Işık AYDEMİR

YTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Beşiktaş İstanbul
pinara@gmail.com, isikaydemir@yahoo.com

ÖZET

Tarihi çevreler, geçmiş dönemlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını, yaşam biçimi ve felsefesini yansıtmaları, doğa-bina ve bina-insan ilişkileri arasında kurdukları ilişkinin doğruluğu açısından büyük bir birikimin ifadesidir. Günümüzde yaşanan hızlı kentleşme ve nüfus artışının da etkisiyle ortaya çıkan, düzen ve plandan yoksun yapılaşmalar, tarihi çevrelerin de zedelenmesine, hatta giderek yok olmasına neden olmaktadır. Bu alanlarda yapılan restorasyon ve koruma çalışmalarına ek olarak yeniden değerlendirme kavramının da giderek önem kazanması ve yaygınlaşması kaçınılmazdır. Bu çalışmada öncelikle tarihi çevre, tarihi kent dokusu kavramları ve tarihi çevre bilinci açıklanmaya çalışılmakta, bu nedenle de tarihi yeniden değerlendirmenin ve tarihi çevrelerin yeniden yaşayan mekanlar haline gelmesinin önemi ve gerekçeleri vurgulanmaktadır. Günümüzde nitelikli tasarım kavramı bile büyük tartışma konusudur. Bu nedenle yeniden değerlendirme çalışmaları gibi geri dönülmesi güç kararlarda nitelik sorunu çok daha fazla önem kazanmaktadır. Bu durum da yapılacak çalışmalar için yöntem önerilerinin analiz edilmesi gerekliliğini doğurmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi çevre, yeniden değerlendirme

ABSTRACT

THE CONCEPT OF REVALORIZATION IN HISTORICAL ENVIRONMENTS

Historical environments are the expression of accumulations according to their reflection of social, cultural and economic structures, life styles and philosophy in the past. Also, they do express these accumulations due to the accuracy in the way they combine the relationship between nature-building and human being-building. Lack of order and planning within the structures that arise because of the rapid urbanization and population growth, leads to the damage of the historical environment, even its destruction. Therefore, it is an inevitable fact that the concept "revalorization" is becoming more important and prevalent besides the restoration and preservation activities in this field. Within the framework of this study, first of all, the concepts of historical environment, historical urban tissue and awareness of historical environment are trying to be explained. Thus, it's been underlined with reasons that the revalorization of history and the revival of life within these historical places are important. Today the concept of "qualified design" is highly questionable. Therefore, the problem of quality on difficult decisions such as revalorization studies is getting more significant. This situation leads to the necessity in the work of analysis of method recommendations.

Keywords: Historical environment, revalorization

* Arabacıoğlu, F. P., (2007), "Sur-Kent İlişkinin Çevre Düzenleme Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi", (basılmamış), Doktora Tezi, YTÜ, İstanbul

1. GİRİŞ

Yaşayan bir varlık olarak kentin sürekli bir yenilenme ve değişim içerisinde olması kaçınılmazdır. Tarihi çevreler, zaman süreci içinde geçirmiş oldukları değişim sonucunda ortaya koydukları kültürel kimlikleri ile günümüz koşullarına ayak uydurabildikleri ve bu kimliklerini sürdürdükleri sürece önem kazanmaktadırlar. Toplumlar da görülen sosyal ve ekonomik değişimlerin neden olduğu yeni eylemlere bağlı olarak doğan ihtiyaçlar kente yeni işlevleri ve buna bağlı olarak eski yapıların yeniden kullanılmalarını veya yeni yapılar inşa edilmesini gerektirmektedir. Ancak uygun bir koruma imar planına bağlı olmayan, sadece tek yapı ölçeğinde sorunu çözmeyi hedefleyen çalışmalar yeterli olmamakta, aksine bu tür çalışmalar ile ortaya çıkan değişim kentin mimarisinde geri dönülmesi güç bozulmalara neden olmaktadır. Yapılan her hata geçmiş uygarlıklardan günümüze kalan fiziksel izlerin silinmesine, bu nedenle de kimliğini yitirmiş bir fiziksel çevre ve bu çevrede köksüz ve kimliksiz bir sosyal yapı oluşmasına neden olmaktadır.

Özellikle İstanbul'da 1950 sonrasında kentin kimliği hızlı kentleşme ve yeni imar karar ve faaliyetleriyle değişime uğramış, modernleşme adına gerçekleştirilen yeni düzenleme ve yapılaşmalar kentin "özel"liğini geriye dönülemez biçimde yok etmeye başlamıştır. 1970'lerde ağırlık kazanan tarihi değerlere sahip çıkma bilinci ile bir yandan tarihi çevreler korunmaya çalışılırken, bir yandan da kasıtlı yangınlar sonucunda tahrip olmaya devam etmiştir. İstanbul ve diğer kentlerimizdeki tarihi dokular yok edilerek oluşturulan yeni yaşam alanları, geçmişin yapı-doğa ve insan-yapı ilişkilerinden yoksun, çevreye duyarsız kentsel gelişmenin meydana getirdiği alanlardır. Sağlıksız ve estetikten yoksun yapısal çevreler, anlam ve kimliklerini kaybeden tarihi yapı ve çevreler bunun bir sonucudur. Oysa sözü edilen bölge ve

yapıların yok edilerek alan kazanılabilmesi için bir araç olmadığı, aksine tarihimizi, kültürümüzü ve sosyal değerlerimizi yansıtan ve günümüze doğru bir biçimde ulaştırılması gereken bir miras olduğu konusunda bir toplum bilincinin yaratılması, hem mevcut yerleşmelerin güncel işlevler yüklenerek korunmasına hem de modern ve çağdaş tasarımlara da esin kaynağı olacaktır.

2. YENİDEN DEĞERLENDİRME KAVRAMI

Toplumların çeşitli dönemlerde yarattıkları fiziksel mekanlar o toplumun kültürel yapısını yansıtmaktadır. Tarihi mekanlar tanımlanırken konuşma dilinde "eski" olarak nitelenmekte ve bu nitelendirme hem fiziksel hem de fonksiyonel eskimeyi anlatmaktadır. Mekanlar insan kültürünün bir parçası olduğundan tarihi niteliği de barındırmaktadırlar. Kültürümüzün kalıntıları ise tarihi çevremizi oluşturmaktadır.

Tarihi kent dokuları, geçmiş uygarlıkların sosyal ve kültürel ve ekonomik yapısını, yaşam felsefesini, estetik kaygılarını yansıtan, insan ölçeğinde düzenlenmiş mekanlardır.

Çevre bir kültürün, tarihi bir birikimin ifadesidir. Çevre insana paralel olarak, doğar büyür ve gelişir. Çevrenin son görüntüsü tıpkı bir insan gibi tüm var oluşunun izlerini taşır. Bu izler, sosyal, kültürel ve ekonomik yapının izleridir ve tarihi çevrenin yapı taşlarıdır.

Tarih, aslında sadece geçmiş anlatmaz, bugün de tarihin bir parçasıdır çünkü gelecek kuşakların tarihini de şu anda biz yaratmaktayız. Zaman bu nedenle bir bütün olarak ele alınabilmeli ve geçmiş yine aynı ışık altında değerlendirilmelidir. Ancak o zaman bir tarih bilincinden, tarihi çevre bilincinden söz edilebilir.

Tarihi çevrenin taşıdığı izler farklı dönemlerin farklı kuşakları tarafından, farklı imkan ve koşullara göre yaratılmıştır. Bu da sürekli bir yenilenme, yeni ile eski olgularının birbirine geçtiği anlamına gelmektedir.

“Tarih zaman içinde insanoğluna ait faaliyetlerin diyalektik gelişimiyle oluşan dinamik bir süreçtir.” [1]

İnsanoğlu var olduğundan beri ortaya konan eserler nesiller arası devamlılığı sağlamış ve bu devamlılık içinde geleceğe doğru bir düzene gidilmiştir. Aynı düşünce içinde mimari eserler ve anıtlar da çevreleriyle beraber ele alınmış ve bir çevre düzeni, bir mekan olgusu ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan her eser ve olay o toplumun kimliği ve kişiliğidir.

Tarihi kent dokuları yeni kuşaklar tarafından ya aynen ya da değiştirilerek kullanılmışlardır. Sosyal, eko-kültürel yapı değiştikçe fiziksel yapı da değişmiştir. Fiziksel yapı da toplum yapısında değişikliklere neden olmuştur. Bu durumun en belirgin örneklerinden biri endüstri devrimidir. Endüstrinin, teknolojinin ani değişimi sosyal yapının da tüm birimlerine yansiyarak köklü değişimlere neden olmuştur. Kentsel ve kırsal alanlar arasındaki denge bozulmuş, fiziksel çevre de bu bozulmadan etkilenmiştir. Kent dokuları bu yeni dengeye göre yeniden planlanmaya başlanmış ve bu planlar uygulanmıştır. Bunun sonucunda o güne kadar var olmuş tarihsel doku yeni işlevlerin kendine yaşayacak alan yaratmak zorunda olması nedeniyle kaçınılmaz bir biçimde tahrip olmuştur.

Tarihi çevrelerin tahrip nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Sosyal yaşam koşullarındaki değişimler
- Çağdaş konfor koşullarını sağlama isteği doğrultusunda yapılan bilinçsiz müdahale ve ekler
- Yanlış restorasyonlar

- Ekonomik zorunluluklar: koruma maliyetini finanse edecek parasal güçten yoksun olunması, alınacak önlemlerin hızlı bir şekilde hayata geçirilmesi isteği sonucu araştırma ve belgelemeye dayanmayan uygulamalar
- Kişilerce konuya verilen önemin azlığı, halkta tarihsel çevre bilincinin olmaması, koruma eğitiminin yetersizliği
- Yasa ve kısıtlayıcı kararların zorlayıcı etkisi/ters tepkiler
- Koruma planının olmayışı veya bilinçsizce hazırlanmış olması veya bilinçsizce uygulanıyor olması
- Yerel yönetimlerin isteksizliği ve ilgisizliği, uygulamak zorunda oldukları kararların bilgileri dışında kalması, yeterince açık ve inandırıcı olmaması, kaynak yetersizliği
- Hızlı teknolojik gelişmeler sonucu geçmişle bağların kopması

Günümüzde, özellikle bazı bölgelerde, tarihi çevre günümüzün gereksinimlerini karşılamadığı gerekçesiyle terk edilmiştir. Terk edilen binaların bakımsızlık nedeniyle değer kaybetmesinden dolayı kullanıcı profilleri değişmiş, bu da dokunun daha fazla zedelenmesine, tarihi çevreye bilinçli bir yaklaşımın söz konusu olamamasına neden olmuştur. Bunun devamında doğru uygulanmayan koruma yaklaşımları çevreyi daha da yıpratmış, yatırımın ön plana çıkmasıyla ise kasıtlı olarak yok edilmeye başlanmıştır. Yapılan planlamalarda bir süreklilik sağlanamamış, aslında temelde bilinçsizlik günümüzdeki sorunlara neden olmuştur.

Tarihi çevreler aslında bu olumsuz düşüncelerin aksine, bir yandan da insanın bilinçaltında özlem duyduğu yaşam biçimini de sağlamaktadır.

Hangi çevresel niteliklerin insanlara beğeni verdiğini inceleyen deneysel çalışmalara bakıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

- “Doğal, tarihi, toplumsal çevre ile uyumlu, kompozisyonu içinde bir bütünlüğe sahip,

olabildiğince yeşil, sıradanın ötesinde, özgün, yeniliklere sahip ve ayrıca planlı, bakımlı, kullanışlı inşa edilmiş çevre örnekleri insanlar tarafından mimari açıdan güzel olarak değerlendirilirler.

- Eğer bir bina belirli bir yere, zamana ait olma, belirli bir düzeyde yeniliğe (örneğin yeni bir kavrama) sahip olma gibi özelliklerle birlikte insanların doğal ve sosyo kültürel niteliklerinden kaynaklanan bazı ortak özelliklere sahipse, o zaman mimaride güzellik kavramı için gerekenler tamam olmakta ve estetik beğeni gelmektedir.
- İnsanlar inşa edilmiş çevrelerde/mimaride gelenek ve kültürlerinden gelen bazı etkileri görmek istemekte, bununla birlikte bazı yeni şeyleri de görmek istemektedirler. Onlar yenilikler, buluşlar hakkında da fikir sahibi olmak ihtiyacındadırlar. Çünkü bu aynı zamanda onların doğal yapılarının ortaya koyduğu bir sonuçtur.” [2]

Tarihi kent dokuları, ait oldukları zamanın, kültürün, dönemin yaşam biçimi ve felsefesinin fiziksel mekana aktarılmasında çok başarılı olmuşlardır. Bu çevrelerde, o kültürün kullanıcı profiline, sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik ve estetik boyutları ve aralarındaki uyumun objeden binaya, binadan bina gruplarına ve kent düzeyine kadar, tüm mekansal boyutlara yansıtıldığını görürüz. Oysa günümüzde, teknolojinin ve bilimin gelişimiyle, bu uyumun yaşam çevrelerine daha fazla yansıtılması ve bu bilincin daha fazla yerleşmiş olması beklenirken, aksine bu koşullar hiçbir şekilde sağlanamaz duruma gelmişlerdir. Oysa bu, mekan-insan uyumunun geçmiş-bugün-gelecek arasında, bir süreklilik arz eder biçimde sağlanması gerekmektedir. Tarihi çevrelerdeki ve dokulardaki olumlu özelliklerin incelenerek ve yorumlanarak günümüz mimarisi ve mekan anlayışına da yansıtılması bu açıdan önemli bir husustur.

Tarihi biçimlendirmenin niteliklerini bir bütün olarak kavrayan bilinçlendirme oluşmadıkça, süreklilikten de söz edilemeyecektir.

Bu noktada, kültürel duyarlılığın, günümüzdeki fiziksel çevre nedeniyle yeniden uyanması değil, süregelen bir kültürel duyarlılığın var olması günümüzde mimari yönden farklı noktalarda olmamızı sağlayabilirdi.

3. Tarihi Çevrelerin Yeniden Değerlendirilmesi

Toplumlar kendi tarihi ve kültürel değerlerini koruyabildikleri ve bu değerleri günümüz yaşam tarzları ile birleştirebildikleri ölçüde kimliklerini yansıtmaktadırlar. Bu değerlerin yok olmasını önlemenin bir yolu da tarihi çevrelerin gerekli fonksiyon değişiklikleri ile yeniden yaşatılması ve toplum yaşamına katılmasıdır.

Tarihsel çevre ve onun yaşayan bir ortam olarak korunabilmesi karmaşık bir olgudur. Kültürel sosyal ve ekonomik boyutlarıyla bir bütündür. Korumanın en önemli amacı yeni kentsel işlevler kazandırma yolu ile tarihsel çevreyi canlı olarak yaşatabilmek olmalıdır. Yasaklama ve saklamaya yönelik pasif koruma anlayışı değil ekonomik ve toplumsal çözümler getirilerek aktif ve çok yönlü bir yaklaşım benimsenmelidir.

Yeniden değerlendirme – revalorizasyon, tarihi varlığın, eski değerinin canlandırılması, bu değerın kendisine yeniden yüklenmesi, “tarihi” ortaya çıkarması, okunabilir, görülebilir, algılanabilir hale getirilmesi anlamına gelmektedir. Geleneksel mekan değerlerinin onarılarak, sıhhileştirilerek günümüzün gereksinimlerine cevap verecek şekilde donatılarak yeniden kullanılmasıdır. Geçerliliğini henüz kaybetmemiş geleneksel mimari ve kentsel değerlerin yeniden keşfidir ve bu keşfin

daha akılcı, daha ucuza mal olabilmesi modelidir.

“Koruma; tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürürebilmeleri için gerekli önlemleri almaktır”. [3]

Günümüzde artık dondurarak koruma anlayışından uzaklaşmakta ve çağın gereklerini yerine getirerek yaşatma fikri yaygınlaşmaktadır.

Doğa ve kültür değerlerimizin korunması için bu değerleri koruyan ve onlara duyarlı bir ekonomi politikası, tarihi çevre bilinci ve yeterli maddi kaynak gerekmektedir. Tarihi birikim, kent kimliğinin tüm yapı taşlarında bulunmaktadır. Bu nedenle bu tarihi birikimin korunması ve doğru yansıtılması aynı zamanda kalkınmanın da bir parçası olacaktır. Bu da ancak koruma bağlamında çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliğin tüm yönleriyle ele alınması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle de tarihi çevrelerin yeniden değerlendirilmesi, belirlenen bir amaç doğrultusunda, bir kaynağı bulunan ve belirli bir sürece yayılacak olan bir program, bir işlem dizisi olmalı ve böylece de soyut bir kavram olmaktan çıkıp, uygulamalar ile somutlaşan bir gerçek haline gelmelidir. Revalorizasyonun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin önemli bir faktörü olduğu unutulmamalı, sürdürülebilir kalkınmanın ancak yeniden değerlendirmenin de içinde bulunduğu, doğal ve kültürel kaynakların gelecek nesiller için korunması işlemleri ve bu bilince varılması ile mümkün olduğu benimsenmelidir. Bu da ancak, katı kurallar ve yasakçı hükümler yerine, temel evrensel ilkelere bağlı ve gelişmeleri izleyebilen, hatta gelişmenin bir parçası olan bir tutumla mümkün olacaktır. Yeniden değerlendirme, sadece mimari mirasın korunması açısından değil, yeni yapılacak uygulamalara da bir örnek teşkil etmesi açısından kültürel sürekliliğin de bir parçasıdır.

3. Yeniden Değerlendirme Kavramının Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi

Koruma uygulamalarının tarihi, yapı sanatının başlangıcına dek gitmektedir, ancak restorasyonun bilimsel yöntemlere ve belirli ilkelere bağlı olarak gerçekleştirilmeye başlanması 19. yüzyıla dayanmaktadır. Fransız ihtilali ile birlikte taşınmazların el değiştirmesi ve halkın öfkelerini bu taşınmazların tahribatı ile dindirmesi pek çok anıtın harap halde uzun yıllar bakımsız kalmasına neden olmuştur. 1820–30 yılları arasında halkın tarihi binalara olan bakış açısı değişmeye başlar. Bu dönemde Yunan ve Roma dönemlerine ait antik eserlerin yanı sıra yakın geçmişe ait eserler de önem kazanır. Binaların yapılış dönemleri ve eklere ait envanter çalışmaları önem kazanır. Yine bu dönemde, koruma çalışmalarının önde gelen ismi Viollet le Duc'tür. Gelişigüzel ve kişisel kararlara dayanan onarımlara bir sistem getirmeyi hedefleyen 10 ciltlik eseri “Mimarlığın Akılcı Ansiklopedisi”nde ilk kez “restorasyon kelimesini kullanır. Ancak Viollet Le Duc'e göre restorasyon, anıtın korunması, onarılması veya yeniden inşa edilmesi anlamına gelmez. Restorasyonu yapan kişi kendini anıtın mimarının yerine koyup, binayı dönemine ait üslup birliği içerisinde tamamlamalıdır.

Bu uygulamalara tepki olarak gelişen Romantik Görüş'ün öncüleri ise John Ruskin ve William Morris'tir. John Ruskin'e göre yapının bakımının yapılması ve kendi haline bırakılması en iyi koruma yoludur. Stilistik rekonpozisyon adı altında yapılan çalışmaları “onursuz sahte kopyalar” olarak değerlendirir. William Morris ise yayınladığı manifestosunda bu tip uygulamalarda kişisel kararların verdiği zararlardan bahseder ve restorasyon yerine koruma kavramına önem verilmesi gerektiğini vurgular.

Stilistik rekonpozisyonun binaların belge niteliğini yok edışı ve romantik görüşün

pasif koruma anlayışına reaksiyon 1880–1890 yılları arasında Tarihsel Restorasyon ve Çağdaş Restorasyon kuramları ile gelir. Tarihsel restorasyon kuramının temsilcisi Luca Beltrami restorasyonun tarihi belge, arşiv ve araştırmalara dayanan bir işlem dizisi olması gerektiğini savunur.

Çağdaş restorasyon kuramı ise, kendinden önceki tüm kuramları kendi içinde uzlaştırıp birleştirir. İtalyan Camillo Boito 1883’de açıkladığı 5 restorasyon ilkesiyle bu kuramın öncülerinden biridir. İlkelerinde, anıtların birer tarihi belge olduğunu, üzerlerinde yapılacak değişikliklerin yanıltıcı sonuçlar doğurabileceğini vurgular. Bu ilkelere göre, yenileme ve eklerden kaçınılmalı, bunlar zorunlu ise bile mümkün olan en az müdahale yapılmalıdır. Daha önceki dönemlerden kalma ekler değerleri derecesinde koruma altına alınmalıdır. Yapılan müdahalelerin belli edilmesi gerekliliğinin yanı sıra yapının görsel bütünlüğü ve biçimine saygı gösterilmelidir. Tüm işlemler görsel malzeme ve raporlarla belgelenmelidir.

Bu kuramı geliştiren Gustavo Giovannoni’ye göre ise yapıların kimlikleri çerçevesinde yeniden kullanımı önem taşımaktadır. Kamunun koruma konusunda güçlendirilmesi gerekmektedir. Sadece anıtlar değil çevreleri ve bazen yapı kümeleri birlikte korunmalıdır. Çağdaş tekniğin akılcı çözümleri göz önüne alınmalı ve arkeolojik alanlarda da özgün parçaların korunabilmesi için önlemler alınmalıdır. Atina konferansında uzmanlar tarafından tartışılan ve kabul gören bu ilkeler bir yıl sonra 1932’de daha ayrıntılı bir şekilde ele alınarak “Carta del Restauro Italiana” (İtalyan Restorasyon Tüzüğü) adı altında yasallaşmıştır.

Carta del Restauro’dan yaklaşık 15 yıl sonra 2. Dünya savaşında Avrupa’da meydana gelen tahribat büyüktür. Öncelikler farklıdır. Bu durum beraberinde 3 farklı görüşü getirir. Birinci görüş tahribatı

kabullenen ve belge yokluğuna da dayanarak yepyeni bir yapılaşmayı kabul eden görüştür. Diğer bir görüş ulusal hafızanın kaybedilmemesi adına belgelere dayalı bir rekonstrüksiyonu kabul eder, Varşova, Petersburg, Leningrad gibi kentler gibi. Bir diğer görüş ise savaşın anısını yaşatmak için savaşın yıktıklarının dondurulması ve olduğu gibi korunmasını kabul eder. Bu savaş anıtlarının yanında ise Berlin, Gedächtniskirche’de olduğu gibi yeni bina inşa edilir.

1964 yılında Carta del Restauro’nun yetersiz kaldığı alan ve konularda yeni ilkeler oluşturmak için Venedik’te toplanan 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresinde Venedik Tüzüğü ismiyle alınan kararlar bütünü oluşturulmuştur. Bu kararların uygulanmaya başlanması, özel sorunlardaki açıkların tamamlanmasına dair tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Tüzük olduğu gibi kabul edilse de sonrasında Avrupa konseyi A,B,C,D,E sempozyumları, 1972 yılındaki Dünya Mirası Kongresi, 1975 yılının Avrupa Mimari Miras yılı ilan edilmesi ve bu gibi aktivitelerin UNESCO ve ICOMOS gibi kuruluşların denetiminde ve önderliğinde gerçekleştirilerek ve tartışma ortamları yaratılarak çağın gereklerine uygun koruma kararları alınması konusunda çalışmalar devam etmektedir. Ülkemizde de koruma kavramı 1881 yılındaki 1. Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1906’daki 2. Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler kanunu, 1983 yılındaki 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, 1987 yılındaki 3026 sayılı kanun eki ve 2004 yılındaki 5226 sayılı kanun eki ile yürürlükte tutulmaktadır.

Mayıs 1964 tarihinde Venedik’te toplanan 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresinde oluşturulan Venedik Tüzüğü öncelikle “tarihi anıt” kavramını açıklayarak başlar. Tüzüğe göre tarihi anıt tek başına değil çevresiyle birlikte ele alınmalı ve korunmalıdır ve sadece

büyük sanat eserlerini değil belge niteliği taşıyan daha basit eserleri de kapsar. Bu eserlerin korunması için çağın tüm tekniklerinden yararlanılmalıdır. Korumanın amacı anıtların sanat eseri değerinin yanı sıra tarihi belge değerinin de ortaya konmasıdır. Tüzükte karşımıza çıkan bir diğer kavram sürekliliktir. Bu nedenle korunacak anıtın uygun bir işlevle ve çevresiyle birlikte yaşatılması öngörülmektedir. Aksi gerekmedikçe “in situ” yani anıtın tüm öğeleriyle birlikte bulunduğu yerde korunması tavsiye edilmektedir. Yapılacak her yeni onarımın bilimsel çalışma ve araştırmalara dayandırılması, yine aksi gerekmedikçe geleneksel tekniklerden yararlanılması ve onarımın veya gerektiği takdirde yapılacak eklerin kendini belli etmesi, orijinalden ayrılması gerekliliği savunulmaktadır. Tarih içerisinde anıta yapılmış olan eklere de saygı gösterilmeli bunların da birer belge niteliği taşıdığı unutulmamalıdır. Arkeolojik alanlarda yapılan çalışmalarda yeniden inşa söz konusu değildir, ancak anastilosis yani malzemenin anlam verecek şekilde bütünlenmesi kabul edilebilmektedir. Tüm bu çalışmalar ve hatta çalışmaların her safhası, ilgili raporlar ve görsel malzeme ile belgelenmeli, arşivlenmeli ve araştırmacıların yararına sunulmalıdır.

1970’lerden itibaren yapı ve sanat eseri düzeyinde olan koruma çalışmaları, daha sonra alan temizleme ve büyük ölçekli yeninde geliştirme politikalarının, fiziksel, sosyal ve kültürel anlamda yaşamı uğrattığı kesintiye tepki olarak da alana dayalı korumaya dönüşmüştür. [4] Şehir eskime bölgelerinde 1950’li ve 60’lı yıllarda yaygın biçimde uygulanan yeniden geliştirme ve büyük ölçekli temizleme gibi müdahale biçimlerinin yerini tarihsel niteliği olan alanları tekrar şehrin yaşayan, canlı bir parçası haline getirme amaçlı yeniden canlandırma uygulamaları almıştır. Bu uygulama yaklaşımıyla eskime bölgesi tekrar yaşamak, çalışmak, vakit geçirmek

ve yatırım için çekici bir nitelik kazanmaktadır.

4. Yeniden Değerlendirme Çalışmalarının Gereçekleri

Tarihin yeniden değerlendirilmesi ve korunması, ekonomik, sosyal ve politik boyutlar içinde değerlendirilen, esin alınan, yeni dokuya da anlam kazandıran bir felsefedir. Yeni ile eskinin arasında, ilişkiyi en doğru biçimiyle ele alan, objektif bir yaklaşım içeren bir köprü olmalıdır. Yapılacak yeniden değerlendirme çalışmaları da aslında o tarihi bölgeyi yeniden “değer”lendirecektir.

4.1. Gereçeklerin Sosyal Boyutu

Bu alanlarda yapılan çalışma ve araştırmalar, tarihi kent dokularının, günümüze ve gelecek kuşaklara, dönemin yaşam felsefesi ve tarzını, sosyo-ekonomik yapısını yansıtanın yanı sıra, günümüz ihtiyaçlarına da cevap vererek bir fonksiyon kazanabileceklerini kanıtlamaktadır. Tarihi çevreler, yenileşmeye, modern yaşama engel değildir.

“Tarihsel yapıların yeniden değerlendirilmeleri ve yüceltilmeleri, gerçek bir anlayış değişikliğinden değil, günümüzün biçimlendirmelerinin veya biçimsizlendirmelerinin uyandırdığı rahatsızlıkla, şehirlerimizde yanlış anlaşılmiş özgürlüklerin kaosa yaklaşan yan yana olmasına duyulan tepkiden ötürü olmuştur. Günümüzde tarihsel yapıların korunmasının istenmesi yeni bir tarihsel bilinç değildir. Yalnızca daha kötü durumları önlemek için bulunan son çaredir”. [5]

Oysa aradıkları insan boyutundaki çevre, zaten o tarihi çevrelerin içinde terk edilmeye bıraktıkları konutlarda varlığını sürdürmektedir. Bu çevreler, günümüz sanat ve mimari anlayışına da aykırı değildirler, geçmişle bağlantıları, aynı zamanda sosyal bir gereksinime cevap

vermektedir. Bu çevreler sürekliliğin sağlanması bakımından önemlidir. “Geçmişin göstergelerini taşıyan bir çevrede yaşayarak toplumsallaşan bir kimse, kültürün sürekliliği bilincini kolayca edinecek ve tarih bilincine sahip olacaktır. Burada öngörülen süreklilik yeni yaşamın içinde geçmişin simgelerini taşımaya dönüktür, geçmişin aynen canlandırılmasını öngören bir özlem değildir.” [6]

4.2. Gerekçelerin Ekonomik Boyutu

Tarihi çevrenin korunması ve yeniden değerlendirilmesi, konut sorunu yaşayan ülkemizde değerlendirilecek tarihi yapıların sayısı da göz önüne alındığında, ekonomik açıdan da yararlı olacaktır. Bu yeniden yaşanır hale getirilen yapılar ve çevreler de ilgi çekecektir. Bu da halkın da içinde yaşadığı çevreye farklı bir gözle bakmasını sağlayacaktır. Pek çok ülkede, özellikle Fransa’da veya Montreal gibi kentlerde, tarihi ve tarihi olmayan konut bölgelerinde yapılan sıhhileştirme çalışmaları, dokunun yeniden değerlendirilerek günümüze kazandırılmasını sağlamıştır. Böylece mevcut dokuyu bozmadan zedelemeyen, yeni barınma imkanları, elden geçirilmiş, yaşanabilir çevrelerde, hem de şehrin merkezinden uzakta olmayan, hatta tam kalbinde bulunan bölgelerde sağlanmıştır. Değişen ihtiyaçlara cevap verebilmek için kentlerin sürekli yenilenmeleri gerekmektedir. Bu nedenle mevcut yapılar, bu ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yeniden işlevlendirilebilmelidir. Ancak elbette bu işlevlerin doğruluğunun kontrol altında bulunması denetlenmesi ve niteliğinin kaybedilmemesi, bu önerilerin de uzman kişiler tarafından yapılması gerekecektir. Bu da çalışmalar konusunda yeni bir denetim ve destek yapılandırmasını gerektirecektir.

4.3. Gerekçelerin Politik Boyutu

Günümüzün gereksinimlerini, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılamalarını engellemeden karşılamayı amaçlayan bir gelişme stratejisi olan sürdürülebilir gelişmenin pratikteki anlamı yaygın olarak tartışılmaktadır. Bu strateji, doğal kaynaklar, insan kaynakları, ekonomik kaynaklar ve tarihi ve kültürel değerlerden oluşan tüm değerlerin uzun vadeli bir refah içinde organize edildiği bir gelişme stratejisidir. Bir yandan fakir ülke ve bölgelerin ekonomik olanaklarını geliştirmeyi, onları güçlendirmeyi ve eşitlikçi, kooperatif bir dünya toplumuna doğru ilerlemeyi sağlarken, diğer yandan ekolojik sistemlere duyarlılığı özendirerek doğal kaynakların tüketimi de azaltılmalıdır. Sürdürülebilirlik yolu ile doğal ve kentsel çevre korunması ile tarihi ve kültürel değerlerin korunması arasında bir eşitlik sağlanmalıdır. [7]

Günümüzde dünya, gün geçtikçe globalleşirken, yeni iletişim olanakları ile gittikçe küçülüp daralırken, tüm ülkeler de birbirlerinin topraklarında neler olup bittiğini izleyebilmekte, yeniliklerden haberdar olabilmekte, gelişmeleri izleyebilmektedir. Atılan herhangi bir yanlış adımda veya alınan yanlış bir kararda, tüm dünya derhal o yanlışla karşı çıkmakta, ticari, sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve hatta tarihi ilgilendirilen konularda, herkes birbirinin işine karışma ve söz söyleme hakkına sahip olduğunu düşünmektedir. Bu durum elbette bir açıdan bakıldığında, oldukça denetleyici ve atılan her adıma dikkat edilmesini gerektiren, yanlışların kolayca hasıraltı edilemeyeceği bir ortam oluşturmaktadır. Ancak iyi değerlendirilerek, yanlışlara mahal verilmediğinde ise, uygarlık konusunda verilecek pek çok cevap olabilir.

Özellikle mimari, aslında değiştirilemeyen, saptırılmayan bir konudur. Günümüzde yazılı tarih üzerinde bile tartışmalar sürüp

giderken, gözle görülür, elle tutulur bir tarihimiz olduğu da bir gerçektir. İyi korunmuş, değerlendirilmiş bir tarihi çevre, kültürümüze nasıl sahip çıktığımızı ve tarih bilincimizin ne kadar etkin olduğu konusunda da oldukça etkili bir silah olacaktır.

“Tarihsel dokular, her uygar ülkede kentsel çevrenin kalitesine önemli katkıda bulunan özel alanlardır. İstanbul gibi, bu yüzyılın ilk yarısında hala tarihi çevre açısından dünyanın sayılı kentlerinden biri olan bu yerleşmede, söz konusu değerlere karşı bu bilinçsiz yok etme girişimi, Türkiye'nin geleceğe ilişkin iddiaları açısından da son derece engelleyicidir. Oysa herhangi bir Avrupa ülkesinin herhangi bir kentinde, her tarihsel ize kentin çevresel kalitesine katkıda bulunma açısından özel önemle yaklaşılmaktadır. Bu durum yalnızca varlıklı Avrupa ülkeleri için değil, büyük bir hızla Avrupa'yla entegrasyonu onay gören Doğu Avrupa ülkeleri için de geçerlidir. Geçmişte oldukça eskiye uzanan çeşitli büyüklüklerdeki Avrupa kentleri, tarihi dönemlerinden kendilerini yeniden farklı kılan ne varsa, büyük özenle değerlendirmekte, böylece de tarihteki özel yerlerini, sıradan bir yerleşim olmadıklarını, kanıtlarıyla ortaya koymaktadırlar.” [8]

5. Sonuç ve Öneriler

Tarihi çevrelerin yeniden değerlendirilmesi, tarihi varlığın eski değerinin canlandırılması, bu değerın kendisine yeniden yüklenmesi anlamına gelmektedir. Özellikle dondurarak koruma anlayışından uzaklaşıldığı ve çağın gereklerini yerine getirerek yaşatma fikrinin yaygınlaştığı günümüzde bu bağlamda henüz geçerliliğini kaybetmemiş fonksiyonları barındıran kent alanlarının yanı sıra orijinal fonksiyonlarını kaybetmiş anıtlar ve çevreleri de ele alınmaktadır. Tarihi birikimin bu anlamda korunması ve doğru yansıtılması aynı zamanda kalkınmanın da bir parçası olacaktır. Bu da ancak koruma

bağlamında çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliğin tüm yönleriyle ele alınması ile mümkün olacaktır.

Günümüzde tarihi çevrelerin yeniden tasarlanması ve ele alınması konusunda pek çok çalışma yapılmakla birlikte bunların analitik bir çalışmaya dayandığı örnekler ülkemizde azınlıkta kalmaktadır. Oysa özellikle tarihi çevrelerde bu analiz çalışmalarının titizlikle yapılarak verilen kararların sürekli geri dönüşlerle yeniden değerlendirilmesi ve yapılan müdahalelerin her zaman geri döndürülebilir nitelikte olması gerekliliği kaçınılmazdır.

KAYNAKLAR

- [1] Özer B., (1993), “Yorumlar, Kültür-Sanat-Mimarlık” Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- [2] Şentürer A., (1995), “İnsanın Uyum-Yaratma İkilemi ve Mimaride Eski-Yeni Tartışması”, Yapı Dergisi, 159, İstanbul
- [3] Hasol D., (1988), “Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü” Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- [4] Oruç Giritlioğlu C.
- [5] Branca A. F., (1976), “Tarihsel Çevrede Yapı Eylemi, Mimarlık Dergisi, S. 85
- [6] Tekeli İ., (1987), “Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler, Korumacı Yaklaşımlarda Amaç Farklılaşması”, Türkiye 2. Dünya Şehircilik Kolokiyumu, İstanbul
- [7] İTÜ Habitat Raporu
- [8] Akın N., (1995), “İstanbul'un Tarihi Çevrelerinde Kimlik Değişimi ve Yitirilen Çevresel Kalite”, Mimarlıkta Kalite Sempozyumu, 1995, Bursa, 150-153